

Osobnost a dílo

Jest základní vlastnost uměleckého díla, které se buď vůbec nerozumí nebo zle a zvrhle rozumí v dobách úpadku a zesprostačení vkusu: cudnosti uměleckého díla.

Neví a nechápe se buď vůbec, že každé opravdu umělecké dílo *musí* být cudné, a je umělecké, jen pokud je cudné, nebo se neví a nerozumí, v čem je umělecká cudnost a mate a mísí se s vodnatostí naturelu, s blátivou temperovaností umělcovy rasy, s opatrností a slabostí, s řídkou krví a studenou hlavou i studeným srdcem.

Umělecká cudnost žádá však právě naopak nejvřeější, nejlehčí, ethernou krev, poněvadž není ničím jiným než *vášni krásy a síly*, samým pulsem a rytmem uměleckého díla, vysoko vzletlým, bezdýmným a horkým plamenem extase.

Nerozumí se zejména *síle* uměleckého díla, nerozumí se, v čem je tato entita života, tato mystická sůl vesmíru. Ztratila se neomylná její chuť, neví se, kde jest a kde jí není, kde je pravá a kde je její padělek.

Nic neprozrazuje a necharakterisuje tak úpadkové doby v umění jako to, že si matou *sílu* se *siláctvím*.

Naprosto nerozumějí a nechápou, jak síla a cudnost uměleckého díla jsou totéž, táž podstata nazíraná dvojím zorným úhlem, s dvojího hlediska — dvojí slovo pro touž věc a týž pojem.

Nerozumí se, že *síla* a *jemnost* jsou totéž a že nikde nevyskytují se odloučeny, že se doplňují přirozeně a nutně a jsou týž zázrak, táž tvořivost a hodnota, ale rozvinuty po každé v jiný směr: jednou do výše a po druhé do hloubky, jednou odstředivě a po druhé dostředivě,

jednou vniterně a po druhé vnějšně. Ale i to je obraz: pravda je, že se v geniovi kryjí a že v každé tříšti jeho díla jsou sloučeny k nerozloučení a že tam, kde se rozpadají, přestává i genius a dílo jeho v těchto partiích klesá.

Nechápe se hlavně, že jemnost není slabost ani mdloba, nic záporného, nýbrž sám klad a sama síla. Nechápe se mysterium velkých básníků — ať Danta nebo Shakespeara, Shelleyho nebo Goetha, Carlyla nebo Nietzsche — které je právě v neodlučitelnosti síly od jemnosti. Nikdo nedovede mi vésti rozlišovací čáru v jich dílech mezi nimi, a přechody jich a polarisace jich jsou stejně mysteriosní jako přitažlivost hvězd a sama záhada světla a bytí.

Bědná slabost nerozumí ani síle, ani jemnosti, ale hlavně nerozumí jich hodnotě v geniovi.

Úpadkové doby jsou udýchané, křečovité a vnějškové.

Rozdrobily život, mystickou jeho jednotu, rozrušily jej v mrtvé zlomky a v mrtvou tříšť a duší se nyní a zápasí pod nimi.

Doby úpadkové ztratily zření, zření celku, a tím klid a jistotu, radost a hru. Doby úpadkové složily svůj soud z rukou vlastních do rukou cizích, z vnitra ve vnějšek a tím ztratily umění, neboť celé umění je právě v tom a v ničem jiném: *v úctě k sobě*.

Umělec je ztělesněná nejvyšší úcta k sobě, k mysteriu, které nese ve svojí hrudi a které nenabízí každému na potkání, které nerozměňuje pro chvíli potřeby, které chová jako skrytý poklad, temnou příčinu a svatý důvod svého bytí — a z něhož dává jen přebytek, úrok, překypělou plnost. Číši tmy, mysteria a hrůzy nese v sobě a žárlivě stráží, aby z ní neulil: žije jí a z ní: co dává ve svém díle, je jen pěna, nejlehčí pěna, kouzlo chvíle, překypělá štědrost, rozmar a milost vteřiny, odpadávající květ, vrchol vlny a vrchol stromu.

Luze zdá se to málo — ale nikdo na světě nemůže dát víc, a kdo tvrdí, že dává víc, klame a lže.

A tím a *jen tím* liší se velký královský duch a básník od ducha prostředního, služebného, malého a falešného. Tento dává opravdu *sebe*, sebe *celého*: napjatě, křečovitě a udychaně rve, trhá a vrhá ze

sebe *všecko*, celý svůj fond, celý svůj majetek — kácí celý strom vnitřního života i s kořeny, kde genius lehce, dotykem ruky požal květ a vrchol — ale i tak, celý, je malý, ubohý a směšný v ironickém denním světle, které nemá milosrdenství k ranám hloubky a tmy. Nemá úcty k sobě, nemá smyslu věčnosti, tmy a základu bytí: pro divadlo vteřiny, pro mělký úžas diváctva, pro kratochvili obecenstva vytrhává kořeny, které mají býti věčně ve tmě — a které na světle zítra zvadnou. Obnažuje se ve své příčině a ve svém smyslu: dává jen svoji mdlou a nemohoucnost. Je nejemný i nesilný.

Ale královský umělec a cudný dárcé květu a vteřiny, ten, který dal jen překypující pěnu, dal nekonečně víc: dal svoji *výši*, nejvyšší výši, které kdy dosáhl, a tím i celou svoji *hloubku*, poněvadž pěna je květ hloubky a její míra, a květ je esencí a zkratkou celého stromu, i kořenů, a umělec v něm dal vůni a smysl a podstatu celého svého osudu a života.

Není větších umělců než umělců pěny života.

Oni jediní dali i jeho hloubky.

Nic není nesnadnějšího než tato cudnost a sebeucta.

Jí jedině nelze se naučit v životě a ona jediná je znak genia a sám jeho základ.

V této úžasné sebeuctě, která bere zbožně a pokorně svoje vnitřní možnosti, nic nefalšuje, nic neznásilňuje, nic nepřehání, poněvadž nechce být nikdy divadlem světu a vždycky jen pravdou sobě i hrou sobě zároveň — v této sebeuctě, která nedovoluje žádné cizí ruce, ani žádnému cizímu zraku dotknout se skrytých kořenů, která nenávidí špínu pohledů a špínu zpovědi jako špínu rukou, v této citlivkové sebeuctě, pro niž není všednosti a všecko je svátkem, je ztajený pramen umělcovy síly.

Zde je studna pokoje a radosti, z které kdo se napil nepozná nejistoty shonu ulic, náměstí, krámů a trhů.

Proto každý skutečný umělec nese si svůj soud ve vlastní hrudi a svět nepřidá mu k němu nic, jako mu nemůže z něho nic ubrat.

Malí honí se za slávou, která jim uniká, nadbíhají jí na všech křivožovatkách, upozorňují a vtírají se, ale nechápou, že tomu, kdo nenese

si sám ve vlastním srdci tento královský cit snu a pýchy, nedá ho nic a nikdo, ani kdyby celý svět poklekl před ním, a že kdo ho cítí, neuzasne, ani kdyby se rozlétly dvěře a všichni králové Východu vešli jimi se poklonit.

Odtud ticho, které sedá na vrcholech jako na královském, od věků připraveném stolci.

To ticho, jemuž nikdy neporozumí na náměstích hlučící luza, luza kritická i umělecká, stádo necudných, řvoucích a svíjejících se také-umělců, bijících se do prsou, zaříkávajících se, že všecko „pocitivě prožili“, trhajících si každou chvíli srdce z těla a nabízejících nám je na míse k prozkoumání a k přesvědčení se.

Neboť *toho* nepochopí nikdy luza: že může dát někdo levou rukou a en passant to, čeho nedovede ona dát ani oběma rukama, vši silou a napětím celé své bytosti.

A hned se mstí, pomlouvá a deklamuje s krocaním pathosem o nedostatku vřelosti a citu nebo o frivolnosti a neseriosnosti.

Tak vyčítali Goethovi tupci a nedouci za živa i po smrti chlad a sobectví, a Dante zdál se mudrákům tak málo „životným“, že popírali i, žila-li kdy skutečně Beatrice. Shakespeare urážel vždycky měkké filantropy tou božskou superioritou, která se stará tak málo o uspokojivě hladký a plynňý tok dějový a všecky lidské osudy v něm, že dovede zastavit celé drama jen proto, aby se šel podívat, jak paprsek měsíčný láme se v kapce rosy — a v Shelleyho kosmických snech a meditacích a v jeho samotářské, churavé, chimérou raněné lyrice je rozhodně málo „všeobecně lidského“, jak zní profesorský lineál. Carlyle je jim příliš tvrdý, ukrutný a nedružný (byl špatným společníkem u oběda a nyní je špatnou lekturou po něm) a Nietzsche, rozumí se, je rozhodně nelidské monstrum, již proto, že nenávidí špínu opakování a obléká každý den na duši nové neseprané roucho.

Ze všeho nejméně dovede pochopit luza, že někdo může být tak bohat, až bohatstvím pohrdá, že někdo může být tak pyšný, až se uzavírá, a že někdo dovede si úmyslně obmezit škálu hmoty a prostředků, aby na tomto zúženém poli vyhrál více než jiní na nejrozpjatějším.

Ze všeho nejméně rozumí luza umělecké cudnosti a umělecké nuanci.

Nikdy nepochopí, že mohli žít malíři jako Velasquez, kteří se vyhýbali všem koloristickým cymbálům a bubnům a malovali stříbrnou šedí houslí a fléten. Nikdy nepochopí zdržlivosti a umělecké noblesy některých básní Verlainových, které jsou jen sepředená zpívající mlha, odstín odstínu a tucha tuchy, nebo některých nejryzejších a nejtragičtějších stran Nietzscheových, kde vysoko na horách v sladkém rozhovoru mlčí spolu snít, ticho, osud, světlo a vzduch — všecko nejlehčí, nejprostší, nejsilnější a nejcudnější v přírodě i v člověku.

Té cudnosti člověka, který chce plaše pod zapřenou v šedi projít trhem života a neupozornit na sebe — ale jak by té dovedla pochopit luza!

Ze všeho umění pochopila jen nejsnadnější a nejtíravější — herectví — a toho žádá od každého umělce, který vstupuje na forum — toho *jedineho*, ostatní mu odpouští, poněvadž ostatnímu nerozumí.

Chce, aby tvořil díla *větší* než je sám, díla nakadeřená, dutá a sípavá, chce, aby znásilňoval sebe a jiné pro chvíli, vystupoval na špičky a forciroval hlas.

Chce, aby se vyrval a vydal celý, a nedopouští, aby přečněl svoji chvíli a svoje dílo.

Nejméně ze všeho chápe mysterium transcendentnosti, osobnost přesahující svoje dílo.

A přece jen tehdy je dílo skutečným uměleckým a básnickým činem, když osobnost tvůrcova stojí a dýchá za ním jako věčnost a tma za chvíli, nezměrná a nevyzpytná.

Jen tehdy je dílo veliké, když bylo tvořeno z nejnuitněnější nutnosti, pod tlakem, kterému se nedalo odolat, pro potřebu autorovu a jen pro ni, pro jeho růst a jeho vnitřní historii — a ne proto, aby podal obstojnou ukázkou svoji prstové obratnosti a hbitosti.

Tak řekl Goethe o celé svoji tvorbě a jejím smyslu: „V základě studoval jsem vždy přírodu a umění způsobem *velmi sobeckým*, totiž, abych si získal vědomostí. Psal jsem o těch předmětech, abych svoje vzdělání ještě stupňoval. Co jiní lidé z toho udělají, je mi docela lhostejno.“

Jen to dílo je cele umělecké, při němž cítíte, že tvůrce nedal ani setinu toho, co mohl dát a co je v něm, a kdy to, co dal, mluví o tom, co zamlčel — když dílo neopisuje a neobmezuje osobnost, ale jen k ní přivádí a dává ji tušit.

Ale luza nepochopí nikdy, jak mohl žít jeden z největších a nejryzejších malířů, Leonardo da Vinci, a malovat jen mimochodem a jeden z největších básníků, Goethe, a psát také jen mimochodem, poněvadž důležitější bylo jim snít, meditovat, hloubat a experimentovat — pracovat na růstu svých osobností a ne na počtu děl.

Veliké umělecké dílo, i největší, je jen odštěpkem, který odletěl od dláta geniovi, od té krásné vnitřní sochy, již tesá ve tmě ze sebe a pro sebe veliký duch.

A nejcelejší je ještě troskou: v tom je všecka krása, smutek a hrůza velikého díla.

I nad nejcelejším nese se ještě osobnost tvůrcova a vládá nad ním jako duch nad vodami a nad propastmi.

Taková díla jsou skoro nehmotná.

Jsou jen znameními a stopami temného a slavného válečného tažení duše, pouhými vyvrženými bludnými balvany, zvrácenými sloupy a opuštěnými žárovišti — když zhasl blesk a dozněl hlas ve tmě a noci.